

249

Új munkaszervezet a fővárosi kerületi könyvtárakban

A könyvtárakban jelentkező feladatok könyvtárosi szakképesítést igénylő, illetve ilyen képesítést nem igénylő elemekre bonthatók. Ebből adódóan a könyvtárakban szakképzett és betanított munkaerőre egyaránt szükség van, s ezek helyes arányának megtervezése, a munkakörök pontos kialakítása nagyon fontos munkaszervezési feladat. A jelenlegi könyvtári feladatoknak kb. 40 százaléka olyan jellegű, aminek ellátása nem igényel könyvtárosi szakképesítést.

Az új szervezet kialakítására ösztönző tényezők

A hagyományos könyvtári szervezetben a kölcsönzés mellett külön munkaköri feladatot képezett az állománygyarapítás, a feldolgozó munka és a katalógusépités, valamint a könyvtári propaganda. Az adminisztrációs tennivalók között pedig a felosztítás, a perlés és a pénzkezelés. Ezek a feladatok, érdemi és manuális elemekkel együtt tartoztak a könyvtárosok tennivalói közé. A könyvtár raktári rendjéről szintén a könyvtárosoknak kellett gondoskodniuk, mégpedig egymás között megosztva a munkát.

A könyvtári munka legnagyobb és legigényesebb területén, az olvasószolgálatban sem különültek el a tartalmi és az adminisztrációs feladatok. A könyvtárosok — képesítéssel vagy anélkül — az olvasószolgálat minden fázisában nem azonos szinten ugyan, de azonos módon vettek részt.

A hagyományos feladatmegosztás nem képesítés szerint alakult, s így szakképzett, nagy tapasztalatokkal rendelkező könyvtárosokat foglalkoztattak a könyvtárak képesítésüknek meg nem felelő munkákban, miközben kellő felkészültséggel még nem rendelkező munkatársak kaptak felkészültségüket meghaladó feladatokat. Ez az elmentmondás sok elégedetlenség és feszültség forrása lett, s a szakképzett és a képesítés nélküli munkatársakban egyaránt azt az érzést keltette, hogy nincs szükség szakmai felkészültségre. A hagyományos szervezetben a könyvtárak személyzete három kategóriát alkotott: vezető, könyvtárosok, valamint a kisegítő (raktárkezelő, takarító) személyzet. Az új szervezetben a könyvtárosok mellé a *könyvtártechnikusok csoportja* lép.

A könyvtári szervezet tagolása, a munkafolyamatok bontása különösen szükségessé vált a szabadpolcos kölcsönzésre való áttéréssel. A szabadpolcos kölcsönzés esetében az olvasószolgálati feladatok térben is újszerűen tagolódnak. A könyvajánló, tájékoztató munka a kölcsönző pultról a szabadpolcos térbe, a polcok közé, a kijelölt tájékoztató pontokra, illetve az olvasóterembe tevődött át. A kölcsönzés idején a könyvtárosok ezeken a pontokon teljesítenek szolgálatot. A pultnál csupán a *kölcsönzési adminisztráció* lebonyolítása maradt meg, ez azonban elkülönül az olvasószolgálat érdemi részétől. Természetesen az adminisztratív „ponton” is elhangzanak kérdések az olvasók részéről, ám abból semmi feszültség nem származik, ha a könyvtártechnikusok az olvasókat referenz-kérdéseikkel a tájékoztató könyvtárosokhoz irányítják. Az olvasók technikai eligazítását a technikusok végezhetik.

Az olvasószolgálat a szabadpolcos kölcsönzés rendszerében — ezt minden gyakorló könyvtáros tapasztalja — rendkívül nagy áttekintést és könyvismeretet kíván a könyvtárosoktól. A könyvtári segédeszközök birtokában tudniuk kell kalauzolni az olvasót a legbonyolultabb szakkérdésekben is. Eppen ezért állandóan növekszik a könyvállomány sokrétű feltárásának (katalógusok, bibliográfiák) jelentősége. Az igényes olvasószolgálat követelményeinek csak úgy felelhet meg a könyvtáros, ha a sok időt rabló manuális munka alól mentesülve módjában áll az olvasószolgálatra felkészülni, s a kölcsönzési időben „csak” az olvasóval foglalkozhat. Az olvasók is bátrabban fordulnak a könyvtárhoz segítségért, ha nem valamely elmélyült munkából zökkentik ki.

A racionálisabb munkaszervezet lehetőséget teremt az ösztönzőbb és gazdaságosabb bérfelhasználásra is. Nem lebecsülendő ez erkölcsi szempontból sem. Nagyon lényegesnek tartjuk, hogy a bérezésben is kiemelkedjenek azok a munkaterületek, melyeknek ellátása magasabb felkészültséget igényel.

A kerületi könyvtárak tapasztalatainak hálózati felhasználása

A régi szervezet teremtette belső feszültség felismerése, továbbá más intézmények és a külföldi könyvtárak tapasztalatai nyomán három kerületi könyvtár (az I. kerületi 11-es, a VII. kerületi 22-es és a József Attila telepi 48-as) két éven ke-

resztül kísérletezett a hatékonyabb munkaszervezet kialakításával. Ezeket a helyeken — adott beralap felhasználásával — a könyvtárvezető saját belátása szerint alakította ki a *szakképzett könyvtárosok és a könyvtártechnikusok legkedvezőbb arányát*. Az volt a cél, hogy elemi fokon szétválasszák az érdemi és a rutin feladatokat, s az elhatárolt munkakörökhöz alkalmazott szervezetben az érdemi funkciók számára felszabadított szellemi erővel hatékonyabbá tehesék a könyvtár szolgáltatásait.

A kísérletek tapasztalatai jók voltak. Az új szervezet a feladatokat ellátók és az olvasók szempontjából egyaránt kedvező helyzetet teremtett. A munkakörök világos elhatárolása gördülékenyebb munkamenetet eredményezett. A könyvtárosok színvonalasabb olvasószolgálati munkára rendezkedhettek be. Az állomány feltárá-sában, a tájékoztató szolgálat segédeszközeinek kiépítésében is hasznos lépéseket tettek, a könyvtárvezető számára pedig áttekinthetőbbé, szervezhetőbbé vált a könyvtári munka egésze.

A tanulságok összegezése alapján 1971-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igaz-gatója úgy határozott, hogy folyamatosan — személyi változások esetén — minden olyan könyvtárban, ahol legalább 4—5 munkaerő dolgozik együtt (a kisegítő munka-erőkön kívül), át kell térni az új feladatmegosztásra, s a személyzet összetételét ennek megfelelően kell alakítani. Általában a könyvtárvezetőn és a kisegítő dolgozókon kívül számított *személyzet 50 százaléka lehet könyvtártechnikus*. E határozat óta a technikai feladatokra képzés nélküli munkatársakat lehet alkalmazni.

A határozat senkit sem érinthetett hátrányosan. A már képzés nélküli könyv-tárosként foglalkoztatott dolgozók a két és fél éves könyvtárosképző tanfolyam hall-gatói lettek, s azóta nagy részük már képzést is szerzett.

Az említett három könyvtár tapasztalatait alapul véve az FSZEEK kidolgozta a könyvtári munka fő területein jelentkező feladatok érdemi és rutin elemeinek mo-delljét, s jelenleg a könyvtárak eszerint alakítják ki a feladatköröket. Négy fő te-rületen került sor a könyvtári, illetve a technikai feladatok meghatározására. Ezek: az állománygyarapítás, az olvasószolgálat — ezen belül kölcsönzési, tájékoztatósi, illetve olvasómozgalmi és propaganda feladatokat különböztettünk meg —, a fel-dolgozó munka, s végül az ügyintézés, ügyvitel.

A részletes felosztást itt nem áll módunkban közölni, csupán mintaként — ösz-szevontan — egyik fejezetét, melynek témája az olvasószolgálat, illetve olvasómoz-galom, propaganda.

A *kölcsönzés során* jelentkező könyvtárosi feladatok: olvasási tanácsadás; az ol-vasók egyéni fejlődésének, összetételének, a kölcsönzés, illetve az előjegyzések ada-tainak elemzése, igénykutatás; az új könyvek ismertetése.

Technikai feladatok: a kölcsönzés adminisztrációja (visszavétel, kiadás), az elő-jegyzések és a különféle statisztikai lapok gyűjtése, s végül az olvasói nyilvántartás vezetése.

A *tájékoztatással* kapcsolatos könyvtárosi feladatok: a könyvtáron belüli tájé-kozódás segítése; az új beiratkozók megismertetése a könyvtár szolgáltatásaival (a katalógusok, bibliográfiák, az olvasóterem használata, stb.); meghatározott informá-ciók adása, irodalomkutatás. Szükség esetén az olvasók szakkönyvtárakba irányítása; a tájékoztatósi segédeszközök fejlesztése, állományfeltáras.

Technikai feladatok: az olvasók technikai tájékoztatása; a tájékoztatás rögzít-ésével kapcsolatos adminisztráció intézése.

Az *olvasómozgalmi*, illetve a *propaganda-feladatok* terén könyvtárosi tennivalók: az előadások, ankétok, kiállítások szervezése; a művelődési körök vezetése; a könyv-tár szolgáltatásainak népszerűsítése; a csoportos könyvtár-bemutatók, látogatások szervezése és lebonyolítása; az egyéb olvasószervezési és olvasómozgalmi akciók, s végül a kapcsolattartás más intézményekkel, iskolákkal.

Technikai feladatok: az akciókkal, rendezvényekkel kapcsolatos adminisztráció (meghívók, értesítések), továbbá közreműködés a kiállítások kivitelezésében.

Modellünk csupán vázlatnak tekinthető. Az érdemi feladatok például további bontást igényelnek a közép- és a felsőfokú képzés szerint. Pontos időmértégre és további munkafolyamatelemzésre van szükség ahhoz, hogy a személyzet legkedve-zőbb összetételének modellje — a helyi körülmények és igények figyelembevételével — kialakítható legyen.

A könyvtártechnikusok alkalmazása, képzése

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában jelenleg mintegy 20 kerületi könyvtár alkalmaz könyvtártechnikusokat. Mivel a vázolt feladatmegosztás csak bi-zonyos létszám mellett lehetséges, valamennyi könyvtárban nem vezethető be. Nem mondhatjuk el, hogy a 20 könyvtár egyformán és a legjobban osztja meg a felada-

tokat. Nem mindenütt sikerült még olyan összetételű köz... alakítani, amelyben mindenki az új feladatmegosztás szerint dolgozhatna. ... bbt áttérést nehezíti az egész hálózatot sújtó létszámgond is, mely az ... működését egyaránt megnehezíti.

Mint minden újat, az új szervezeti törekvést is több fenntartás... egyes szempontból ezek a fenntartások érthetőek is, hisz a gyakorl... mindig könnyű szétválasztani a valamikor összetartozó, s általában is... yamamotokat. Annál is inkább, mert a gyakorlat, a munkatorlódás gyak... a legideálisabb munkarendet is.

Tény azonban, hogy a jogos vagy nem jogos fenntartásokon... bukta-tókkal is találkozunk, amiket ki kell küszöbölnünk ahhoz, hogy... ezek megvalósulhassanak. Ezek közül a leginkább figyelemreméltó éppen... felvételi elveinkben rejlik. Kezdetben felmerült az az elgondolás, hogy a könyvtártechnikusok képezzék a könyvtárosi utánpótlás bázisát. Ezért szinte kizárólag olyan érettségizett, 18—20 éves fiatalokat vettünk fel, akiknek továbbtanulási szándékaik voltak. (Ezeket a fiatalokat általában fel is vették a két és fél éves könyvtárosképző tanfolyamra.) Elég nagy számban alkalmaztunk olyan fiatalokat is, akiket felvettük az egyetemre, s csak meghatározott időre — rendszerint 10 hónapra — vállaltak munkát. Ily módon a technikus gárda állandó mozgásban van. Természetesen nem az a baj, hogy utánpótlás céljából számítunk a fiatalokra, s lehetővé tesszük, hogy néhány éven belül képesítéssel rendelkező könyvtáros válják belőlük, hisz jó néhány fiatal munkatársunkból lett ilyen úton kitűnő könyvtáros. A gondot az okozza, hogy szinte kizárólag erre az elvre épül a technikusok alkalmazása.

A jövőben annak a lehetőségnek fenntartása mellett, hogy az arra érdemes fiatal technikusokból könyvtárost neveljünk, s bizonyos lehetőséget nyújtsunk leendő egyetemi hallgatóknak is a munkavállalásra, ki kell alakítani a *technikusok állandó gárdáját*. Ezért az érettségizett fiatalokon kívül a jelenleginél szélesebb bérskálával alkalmazni kell képesítés nélküli, de adminisztrációs munkatapasztalatokkal rendelkező középkorú dolgozókat is, akik szívesen végzik ezt a tevékenységet. Az állandó személyzeti változások még akkor is megviselik a könyvtárat, ha a rutin-feladatokra viszonylag rövid idő alatt be lehet tanítani a munkatársakat.

Kezdetben arra is törekedtünk, hogy a kölcsönzés gördülékenyebbé tétele érdekében a technikusokat ne napi 8 órában, hanem 4, illetve 6 órában foglalkoztassuk, mert így a kölcsönzés idejére több munkaerő volt szolgálatban a könyvtárakban. Ez az elképzelés szintén nem vált be. A részfoglalkozású dolgozó ugyanis, akár könyvtáros, akár technikus, nem tud kellően beépülni a szervezetbe. A részfoglalkozású technikusok foglalkoztatása esetén a kölcsönzésen kívüli összes adminisztratív tevékenység a könyvtárosokra maradt, ami lehetetlenné tette, hogy felkészüljenek a tartalmi munkára. A tapasztalatok birtokában ma már csak a személyzet kiegészítésére alkalmazunk részfoglalkozású technikusokat.

Megoldásra vár az a probléma is, hogy a jelenleg érvényben levő *nomenklaturában önálló kategóriaként* helyet kapjon a könyvtártechnikusok csoportja. Ezzel az országos intézkedéssel mintegy *jogilag is tisztázni kell helyüket* a könyvtári szervezetben.

A technikusok képzésére eddig nem volt lehetőség. Éppen ezért örömmel üdvözljük a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosképzési és továbbképzési tervét, melyben helyet kap a technikusok sajátos képzési programja is.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában a könyvtártechnikusok képzése átmenetileg — amíg a technikusképzés intézményesen ki nem alakul — a hagyományos alapfokú tanfolyam módosított tematikája alapján történik. Ebben nem szerepelnek azok a témák, amelyek a könyvtárosok számára szoltak, s helyettük speciális technikus ismereteket nyújtó témákat iktattunk be. Ugyanakkor az egész könyvtári élet áttekintése céljából tájékoztató előadásokat hallgatnak a könyvtári munka más területeiről is.

Végül csak annyit: az új munkamegosztás akkor éri el célját, ha a könyvtárosok — megszabadulva az adminisztráció terheitől — valóban a társadalmi igényeknek megfelelő szinten végzik feladatukat. Ennek feltétele a *képzés és továbbképzés* olyan rendszere is, amely sokoldalú felkészülésüket teszi lehetővé.

Király Lászlóné

